

SZÁVAI Ferenc
egyetemi tanár, az MTA doktora
Károli Gáspár Református Egyetem Budapest
email: szavai.ferenc.tibor@kre.hu

professor
Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary
Faculty of Humanities and Social Sciences

A FOREIGN OFFICE ÉS AZ ÚJ KÖZÉP-EURÓPA
1918-1920¹

A FOREIGN OFFICE AND THE NEW CENTRAL EUROPE
1918–1920

ABSTRACT

At the Paris Peace Conference it was decided to dissolve the Austro-Hungarian Monarchy. The primary manifestation of this was the creation of new borders. There were geopolitical and political antecedents and experiences to develop it. In particular, support for the New Europe movement, coordinated by the Foreign Office, the movement of non-independent nationalities formerly living within the Austro-Hungarian Empire. The British position proved to be decisive in the formation of the future borders, which was fully in line with the American one. The Foreign Office played a decisive role in formulating this, as their experts worked there in the British delegation. Practically by mid-1919, the new borders were formulated, which proved to be final, which was changed almost nothing. Instead of a unified Central European settlement, the goal was to create nation states. Yet within the framework of the League of Nations, border adjustments were allowed, which then settled conflicts to a small extent.

Kulcsszavak: Foreign Office, “Új Európa”, brit béke delegáció, Párizsi békekonferencia, határkérdések,

Keynotes: Foreign Office, New Europe, British peace delegation, Paris Peace Delegation, border-question

1. A brit álláspontok küzdelme az Osztrák-Magyar Monarchia sorsáról²

A Foreign Office-ban 1916 óta folyamatos vita zajlott a háborús célokról, 1918 márciusában London még ingadozott az Osztrák-Magyar Monarchia fennmaradását, illetve a nemzeti önrendelkezést javasló – ez csak a Monarchia felbontásával valósulhatott meg – álláspontok között.³ 1918 nyarán még mindig nem született döntés, csak ősszel dőlt el, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiát felbontani akaró irányzat nyert. De ekkor még a külügyminisztériumnak nem volt pontos elképzelése arról, hogy a Monarchia felosztása után hol húzódnának az utódállamok határai, mint ahogy szintén nem volt konkrét álláspontjuk arról sem, hogy hogyan rendezék a Balkán és az Oszmán Birodalom határait.

1917 tavaszán a Foreign Office⁴ a békekonferenciára történő felkészülés jegyében külön szekciót hozott létre – Történelmi Osztály elnevezéssel –, amelynek feladata az volt, hogy a békekonferenciára utazó brit delegáció tagjait információval lássa el azon az országok történelméről, földrajzi gazdasági, vallási és politikai viszonyairól, amelyekkel majd foglalkozniuk kell a békekonferencián.⁵ A Történelmi Osztálya Dr. G. W. Prothero irányítása alatt mintegy 162 kézikönyvet (pontosabban füzetet) készített el.⁶ Az Osztrák-Magyar Monarchiáról 14 füzet készült, ezeket két kötetbe helyezték: Austria-Hungary Vol. 1 (1–7), Austria-Hungary Vol. II. (8–14). Témánk szempontjából a 1–7. füzetek a fontosak, ezek az alábbi témakörökkel foglalkoztak: 1. Ausztria–Magyarország története és külpolitikája, 2. Cseh- és Morvaország, 3. Szlovákia, 4. Osztrák-Szilézia, 5. Bukovina, 6. Erdély és a Bánát, 7. Magyar Ruténia.

A földrajzi információk és a térképek összeállításához értékes segítséget nyújtott az Admirális Hírszerző Osztálya (Haditengerészeti Törzs), a gazdasági kérdéseknél pedig a Külügyminisztérium által létrehozott Háborús Kereskedelmi Felderítési Osztály. Fontos szerepet játszottak a brit földrajztudósok is a békekonferencián képviselendő brit álláspont kialakításában. Ezen geográfusok közül név szerint meg kell említenünk Alan Ogilvie-t és Marion Newbiggin-t, mint olyan szakértőket, akik véleménye jelentős mértékben befolyásolta az új közép-európai határok megszületését.⁷

Itt jegyezzük meg, hogy a békekonferencia befejezése után a Foreign Office számos megkeresésre és kérésre úgy döntött, hogy a Peace Handbook sorozat füzetait közhasználatra bocsátja, abban a hitben, hogy a történelem, politika, közgazdaságtan és külügy iránt érdeklődők számára hasznosak lesznek. A füzeteket lényegében azon formában adták ki, ahogyan a küldöttek használatára annak idején elkészítették. Nem történt kísérlet a naprakésszé tételükre, mivel egy ilyen eljárás nagy idővesztéssel és túlzott költséggel járt volna.

A külügyminisztériumon belül az Osztrák-Magyar Monarchia jövőjével kapcsolatos brit álláspont kialakításában döntő szerepet játszott még a Politikai Hírszerzési Osztály (Political Intelligence Department, PID). Ez korábban a Tájékoztatási

Minisztérium Hírszerzési Irodája volt, és csak 1918 áprilisában csatoltak a Foreign Office-hoz. A PID keretei között William Tyrrell vezetése alatt olyan olitikusok és szakértők, mint J.W. Headlam-Morley (az igazgatóhelyettes), L.B. Namier⁸, A.J. Toynbee⁹, Alfred Zimmern, Allen Leeper¹⁰ foglalkoztak a béke előkészítésével.

2. Az „New Europe kör” koncepciója: az Osztrák-Magyar Monarchia szétzúzása

A Külügyminisztérium mellett a brit külpolitika alakulását egy másik csoport az ún. „New Europe kör” befolyásolta.¹¹ A csoport álláspontját az alábbi egy mondatba foglalhatjuk össze: „*Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot!*”. Ezt a célt ilyen formában a csehszlovák emigráció második számú vezetője Edvard Beneš fogalmazta meg 1916-ban megjelent könyvében.¹²

„New Europe kör” adta ki a „New Europe” című külügyi kérdésekkel foglalkozó két hetente megjelenő lapot. Ezt széles körben olvasták nemcsak Nagy-Britanniában, hanem Franciaországban, Olaszországban és az Egyesült Államokban is. Sok közreműködője hivatalos pozíciót töltött be a kormányban: Headlam Morley, Lewis Namier, George Saunders és Alan Leeper a külügyminisztériumban dolgoztak. Gyakorlatilag a New Europe kör rajtuk keresztül foglalta el külügyminisztériumot. Steed és Seton-Watson a Lord Northcliffe minisztériumában az ellenséges országokban folytatott propagandaosztályának osztrák-magyar részlegét irányították. Nagyrészt kettőjük erőfeszítéseiknek köszönhető, hogy a csehszlovák emigrációt már a háború vége előtt szövetséges nemzetként ismerte el az antant.¹³

A New Europe-nek nem volt állandó írói vagy riporter stábjja, bár nem is volt rájuk szükség, mert Seton-Watson saját neve alatt, és „Rubicon” álnéven, továbbá aláíratlan cikkekben írta a folyóirat nagy részét. Whyte, Burrows és Steed szintén nagyon gyakran írtak a lapba, további fontos szerzők voltak: Headlam Morley, aki Németországról, Alan Leeper, aki „Rurik” álnéven az orosz ügyekről, Salvador de Madariaga, aki Spanyolországról, John Mavrogordato, aki Görögországról, Arnold Toynbee, aki Törökországról és a Közel-Keletről írt.

A New Europe cikkei szerint Ausztria-Magyarország volt az az állam, amely a Európában a leggyakrabban megsértette a nemzetiségi elvet, elnyomta a nemzetiségeit, egy elavult rendszer, melyet arisztokraták és katonák uralnak, ezért fel kell számolni. Ez a lap szerzői szerint brit érdek is, hiszen a Monarchia lerombolásával megakadályozzák a Berlin által kidolgozott pángermán terv megvalósítását. Ez a „pángermán” terv ugyanis a Brit Birodalomra is veszélyes, főképpen Indiában és a gyarmatbirodalom egyéb részein¹⁴

A „New Europe” első számában Seton-Watson¹⁵ elmagyarázta az olvasóknak, hogy miért felelősek a magyarok a háborúért. Mind ő, mind Steed már régóta meg volt győződve arról, hogy ha nem lett volna a magyarok hajthatatlansága a többi nemzetiséggel való bánásmódban, akkor a Monarchia reformálható lett volna.

na és megmenekülhetett volna. De szerintük, a magyar egy néhány milliós nemzet, amely megalomániájában nagyhatalommá akar válni azért, hogy beolvassza nemzetiségeket. A magyarok számára a dualista rendszer tette lehetővé, hogy erőszakos magyarosítási politikát folytassanak.

A brit politikusok nagy része elfogadta a dualista államról felállított ezen diagnózist, de úgy vélték, hogy ha a Monarchia helyén kis államokat fognak létrehozni, azok nem lesznek képesek megállítani a német terjeszkedést. Jól mutatja ezen álláspontot, hogy amikor 1918. január 5-én Lloyd George miniszterelnök, felszólalt a szakszervezeti kongresszuson a Monarchia fennmaradása mellett érvelt. Ennek ellenére a New Europe folyóirat cikkei továbbra is a Monarchia felszámolását követelték.¹⁶

3. A brit álláspont formálódása 1918 őszén

A IV. Károly-féle különbékekísérletek, a németekkel a nyugati fronton 1918-ban is folytatódó végtelen küzdelem, és a breszt-litovszki szerződés németek által diktált kemény feltételei arra késztették a brit politikusokat, hogy elgondolkozzanak a Monarchia szétzúzásának forgatókönyvéről. 1918-ban az év előrehaladtával a brit kormány egyre inkább arra az álláspontra helyezkedett, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiát fel kell számolni, mert így lehet Németországot meggyengíteni. Lloyd Georges 1918 nyarán az Osztrák-Magyar Monarchiát már rogyadozó birodalomnak nevezte.¹⁷ Innentől kezdve a külpolitikát formálók gondolkodása inkább arról szólt, hogy a Monarchia bukása után hol húzódnának az új közép-európai államok határai.

Nézzük meg a csehszlovák példát: az emigráns Csehszlovák Nemzeti Tanács (CSNT) 1918. augusztus 9-én kapott brit elismerést.¹⁸ Ez után Edward Beneš augusztus 28-án annak főtitkáráként írt Lord Robert Cecilnek címezve egy tíz pontból álló egyezmény tervezetet a brit kormány és a CSNT között.¹⁹ Ezt követően CSNT elnöke Masaryk 1918. augusztus 31-én egy újabb memorandumában fejtette ki a csehszlovák területi igényeket.²⁰ Ezzel a két csehszlovák memorandummal szeptember hónap folyamán a külügyminisztériumban Leeper foglalkozott, aki támogatón állt hozzá a csehszlovák kérésekhez.

Ezzel a Foreign Office-ban folyó munkával párhuzamosan a brit Hadügyminisztérium egy titkos és bizalmas iratban 1918. október 14-én foglalt állást az éppen születőfélben lévő Csehszlovákia határaitól.²¹ A memorandum támogatta a Masaryk-Beneš páros területi követeléseit, úgymint: Északnyugat-Csehország német kerületei, a Böhmer-Wald német körzetei, a trautenauai háromszög, Osztrák Szilézia és a szomszédos kerületek, Szlovákia.²² A szöveg javaslatot tett Csehszlovákia leendő határaitra, melyeket néprajzi és stratégiai feltételek mentén kívánt meghúzni. De a javaslat kihangsúlyozta, a néprajzi viszonyokat a stratégiai célok alá kell rendelni. Azaz a memorandum „*egy jó védelmi vonal meghúzását*” és a „*vasúti csomópontok védelmét*” tekintette a rendezés alapjának, és nem a nemze-

tiségi megoszlást. Ennek megfelelően Az Ipolytól–Losonctól keletre javasolt határ lényegében a maival esett egybe, míg nyugaton azt a trianoninál jó 50 kilométerrel északabbra húzták volna meg.

Ezzel párhuzamosan L. S. A. Amery kapitány 1918. október 22-én Balfournak nyújtott be egy memorandumot, „Az osztrák-magyar probléma” címmel. Ebben azt fejtegette, hogy a Közép-Európa kérdését csak egy föderatív megoldással lehetne kezelni. Magyarul az Osztrák-Magyar Monarchiát nem megszüntetni, hanem átszervezni, föderalizálni kell. Amery véleménye szerint ellenkező esetben – a kis államok megszületésével – az a veszély fenyegetne, hogy a térség balkanizálódna. A külügyminisztériumban több szakértő – L. B. Namier, majd H. Nicolson²³ – tárgyalta a memorandumot és véleményt fűzött hozzá. Ezek konklúziója egyértelmű volt: elvetette Amery koncepcióját, helyette a továbbra is térség nemzetállami alapokon nyugvó átszervezését javasolták.²⁴

A brit Hadügyminisztérium az október 14-i memorandum – mint láttuk ez cseh-szlovák állam határaival foglalkozott – után 1918. december 10-én egy újabb titkos memorandummal állt elő. Ebben a Katonai Hírszerző Osztály javaslatot tett a jugoszláv-román és a jugoszláv magyar határra. Ez a memorandum a „*Jugoszlávia javasolt határai*” címet kapta. E javaslattervezet – mely a néprajzi és stratégiai-gazdasági elvek kombinációján alapul – Magyarországnak hagyta volna Bánság egy tekintélyes részét Nagykikindával, és Bácska északi, magyarlakta felét Szabadkával és Zentával.²⁵

4. A Foreign Office 1918. december 13-i memoranduma

A Foreign Office 1918. december 13-án készített egy memorandumot Közép- és Délkelet-Európa határaitól.²⁶ A memorandum erősen tükrözi Seton-Watson álláspontját, így jól mutatja, hogy ekkora már a New Europe kör uralta külügyminisztériumot.

A memorandum az alábbi kérdéssel indul: a jelen helyzetben mi is az a Magyarország? A válasz: Nagy-Britanniának a magyarországi politikai helyzet teljes tisztázásáig nehéz kialakítani álláspontját egy olyan államról, amelynek jövőbeli területe, jellege és szándékai jelenleg homályban vannak. Károlyi gróf elnöklete alatt Nemzeti Tanács jött létre, amikor Károly király utolsó koalíciós kormányalakítási kísérletei kudarcot vallottak. Október 31-én a király Károlyi gróftól bízta meg kormányalakítással. Károlyi kormányának deklarált célja a Németországgal és Ausztriával való teljes szakítás és a magyar függetlenségi politika. Károlyiék eleinte a Habsburg-dinasztia fenntartásának lehetőségét fontolgatták, de úgy tűnik, ezt már elvetették, és köztársaság mellett döntöttek. Károlyi gróf kormánya, felismerve, hogy a magyar állam délszláv területeinek nagy része örökre elveszett, nem habozott elismerni Horvátország elszakadását a magyar államtól. Viszont a magyarországi nemzetiségek tekintetében Károlyi gróf nem követet hasonló poli-

tikát. Azt akarja, hogy a bánági és bácskai szlovákok, ukránok, románok, szerbek maradjanak a magyar állam keretei között. Ezt az állítást a szlovákok azonnal hátróztatva cáfolták azzal, hogy kinyilvánították csatlakozásukat a független Csehszlovákiához, és segítségül hívták a cseh hadseregeket a magyarok ellen. Ehhez hasonlóan a magyarországi románok is Nemzeti Tanácsot hoztak létre, elutasították Magyarországgal való további együttélésüket, és az önrendelkezési jogra hivatkoznak. A dél-magyarországi jugoszlávok (értsd délszlávok – SZ.F.) hozzáállását illetően nem lehet kérdés, hiszen képviselőik már kinyilvánították szándékukat a jugoszláv állam létrehozása mellett.²⁷ Az északkelet-magyarországi ukránok (értsd rutének – SZ.F.) álláspontja egyelőre még homályos, fejtegette a memorandum.

A memorandum a követendő brit politika lényegét az alábbiak szerint foglalta össze: Őfelsége kormányának és a szövetséges hatalmak hozzáállása a különböző nemzetiségekkel az egyes esetekben eltérő. A cseh-szlovák kormány elismerése arra kötelezte, hogy elfogadja a szlovák lakosság Magyarországtól történő elszakítását. A jugoszlávok és a románok esetében a kormány nem jutott el ideig, de kinyilvánította és kimutatta érdeklődését e két nép egyesülési és függetlenségi törekvései iránt. A memorandum megállapította, hogy a jugoszlávok egyesülése gyakorlatilag megvalósult. A románok esetében a politikai események ezt elhalasztották, de nem tudják sokáig megakadályozni.²⁸

A kiinduló kérdésre végül az alábbi választ adta a memorandum: Őfelsége Kormányának szerint Magyarország az egykori Magyar Királyságnak az a része, ahol tömör magyar többség lakott.

Ezután memorandum felvázolta a javasolt határokat, illetve jelezte, hogy Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia már javaslatot tettek az új határokra. Ha az általuk igényelt területeket elcsatolják, a magyar állam viszonya feszült lesz szomszédaival.

A memorandum arra is felhívta a figyelmet, hogy az új Magyar Köztársaság, amelytől ezeket a területeket leválasztották, csak szárazfölddel rendelkező állam lesz. Ezért fontos kérdés lesz, hogy a magyar állam hogyan tud kijutni a tengerhez. A brit vélemény szerint Magyarország létfontosságú érdeke a Fiuméba való kijutás. Fiumét fel kell venni azoknak a tengeri kikötőknek a listájára (Trieszt, Szaloniki, Danzig), amelyekről külön kell tárgyalni a békekonferencián. Nemzetközi egyezményben is biztosítani kell Magyarország számára, Fiume esetében minden árutranzit- és exportlehetőséget. Hasonló kedvezményeket kell biztosítani Magyarországnak a már megépült, vagy még megépítendő vasúti vonalakon jugoszláv és román területeken keresztül az Égei-tenger és a Fekete-tenger felé. Egy ilyen elrendezéshez szükséges a jugoszlávok és románok beleegyezése, ezzel a Magyarország felé tett engedménnyel lehet biztosítani, hogy a régi rendszert Magyarországon örökre felszámolják.

A magyar kormányának világosan fel kell ismernie – folytatódik a memorandum gondolatmenete –, hogy nem lehet fenntartani a Magyar Királyság területi integri-

tását. Az integritás feladásáért cserébe a jugoszláv és a román államnak az alábbi kérdésekben kell engedelményeket a magyar állam felé: 1. a már említett gazdasági lehetőségek, 2. a teljes személyi és kulturális szabadság biztosítása a jugoszláv és a román állam keretei közé kerülő magyar lakosság számára. Különösen az erdélyi székely megyék esetében, ahol közigazgatási autonómia bizonyos mértéke nemcsak jogosnak, de megvalósíthatónak is tűnnek.²⁹

A memorandum Seton-Watson álláspontjából kiindulva Magyarország határait az alábbi elvek szerint kívánta meghúzni: fő prioritás a csehszlovák, a román és a jugoszláv állam érdekeinek figyelembevétele. Ezen új államok határainak kijelöléséhez határbizottságokat kell felállítani, amelyek a közvetlenül érintett két ország képviselőiből és a békekonferencia, vagy a Népszövetség által kinevezett küldöttekből állnak.³⁰

A népek (fajok) közötti súrlódások eloszlatása érdekében hasznos lehet bizonyos szürke zónák kialakítása, amelyeket általában a felek közötti vita tárgyának tekintenek, és amelyeket nemzetközi ellenőrzés alatt kell kezelni mindaddig, amíg a határbizottság nem határoz.³¹ Csak így lehetne elkerülni az intenzív propagandát, a cselszövést és az „incidenseket”. A Magyar Királyság területén három ilyen nagy „szürke zóna” kialakítására lenne szükség:

1. Magyarok és szlovákok között;
2. Magyarok és románok között;
3. Magyarok és jugoszlávok között.

Magyarok és szlovák szürke zóna az alábbi részekből állna:

- A Csallóköz (Grosse Schütt).
- Érsekújvári járás Nyitra megyében.
- Komárom és Esztergom vármegyék Dunától északra fekvő részei.
- Bars megyében a lévai járás.
- Hont vármegyében a három Ipoly-menti járás, a nyéki, a szobi és a vámosmikolai.
- Gömör vármegyében a Rimaszécs, Putnok, and Rozsnyói járások.
- Abauj-Torna megyében Kassa és Tüzér járások, Kassa várossal együtt
- Zemplén vármegyében a Nagymihályi járás³²

A magyarok és románok közötti szürke zóna északon a Tiszától, délen a Marosig terjedne, és nagyjából a következő területeket foglalná magában:

- Ugocsa vármegyében a Tiszántúli járás
- Szatmár vármegyében a Szatmár és Erdődi járás
- Szilágy vármegye Tusnád, Szilagyecseh, Szilágysomlyó és Kraszna járások
- Bihar vármegyében az Érmihályfalva, Székelyhíd, Margita, Szalárd, Nagyvárad járás, beleértve Cseffa, Nagy Szalonta, and Tenke városát.
- Arad vármegyében a kisjenői, világosi, eleki és aradi járás.

A zónától nyugatra elszigetelt román települések találhatóak, de a lakosság túlnyomó többsége magyar. Ettől a zónától keletre lényegesen nagyobb magyar települések találhatóak. Az Erdély legszélső délkeleti szegletét elfoglaló (körülbelül 500 000 fős) székely lakosságú tömör tömbnek, mindenféleképpen a román állam keretei között kell maradnia.³³

A Bánság esetében a szerb és a román követelések egyelőre azonosnak tekinthetők a Magyarországgal szembeni határ tekintetében. Viszont különleges figyelmet kell fordítani a szerb-román határ meghúzására.

Szerbia-Románia és Magyarország északi határa csak a Maros folyó lehet, egy Arad város melletti ponttól nyugatra. A Bánság egyetlen „szürke zónaként” kezelhető része Szerbia-Románia és Magyarország között a Maros és a Tisza folyók elágazásában elhelyezkedő legszélső északnyugati sarok, amely Szegedre néz.

A Bánság és Baranya között terül el a Bácskai járás, amelyet mindenképpen a magyarok és a jugoszlávok közötti „szürke zónának” kell tekinteni. Ez a zóna teljesen azonosnak tekinthető a nagy Bács-Bodrog megyével, amely magában foglalja vegyes magyar-szerb-szlovák-német lakosságot.³⁴

5. A békekonferencia és a területi kérdések

A békekonferenciát 1919. január 18-én kezdte meg munkáját. A békekonferencia vezetőszerve ekkor a Tízek Tanácsa (más néven Legfelsőbb Tanács) volt, mely lehetőséget adott arra, hogy az ún. „kis szövetséges államok”, úgymint a csehszlovák, a délszláv, a görög, a lengyel és a román állam delegációi területi igényeiket, mind írásban (memorandumok formájában), mind szóban a békekonferencia elé terjeszthessék.

Magyarország határainak esetében ez a csehszlovák, a délszláv és a román igények bemutatását jelentette. A román és a szerb igények szóbeli előterjesztésére a Tízek Tanácsa színe előtt került sor 1919. január 31-én.³⁵ Ezt követően – a kérdéskör bonyolultsága miatt – a szerbek és a románok egy második szóbeli előterjesztésre is lehetőséget kaptak, erre február 1-én került sor.³⁶ Míg a csehszlovák igények szóbeli ismertetésére 1919. február 5-én került sor.³⁷ Ez az esemény kb. 3 óras volt, ugyanis Beneš – csehszlovák külügyminiszter – beszédét Lloyd George, Sonnino és Wilson főleg az elcsatolandó területek etnikai összetételére vonatkozóan kellemetlen kérdéseket szakította meg.³⁸

Ezek az ülések Lloyd George miniszterelnök és Balfour külügyminiszter hivatalból vettek részt – mint a Tízek Tanácsának tagjai –, de a háttérben a szóbeli előterjesztéseket a brit delegáció további három tagja – Allen Leeper, Toynbee és Nicolson – is meghallgatta. Ezzel párhuzamosan Eyre Crowe, az amerikai delegáció néhány tagjával egyeztetett, a meghúzendó határokról, azaz egy közös brit-USA álláspontról.³⁹

Mind a csehszlovák, mind a délszláv, mind a román területi igények esetében a szóbeli előterjesztéseket meghallgatva a Tízek Tanácsa úgy látta, hogy azok erősen

túlzoák, megsértik az etnikai elveket. Ráadásul a Bánság esetében a szerb és román igények keményen ütköznek, ami különösen veszélyes, mert két az antanttal szövetségben álló államról van szó.⁴⁰

Mindezek miatt a Tízek Tanácsa két bizottságot állított fel a határvonal javaslatok ki dolgozására. Így született meg a Csehszlovák Bizottság és a Román-Jugoszláv Bizottság. Tegyük hozzá, hogy a túlzó lengyel és görög igények miatt hasonló bizottságok – Lengyel Bizottság, Görög és Albán Ügyek Bizottsága, etc. – kiküldésére került sor.

6. A brit békedelegáció tevékenysége a békekonzferencián

6.1. A brit delegáció munkájának jellemzői

A brit delegáció egy része 1918. december végén, a magasabb rangú tisztviselők 1919. január első hetében, Lloyd George és munkatársai pedig ugyanezen hónap 11-én érkeztek meg Párizsba. A delegáció létszáma a konferencia során ingadozott, de kezdetben tizenkét külügyminisztériumi szakértő plusz hat titkár, harmincnégy hadügyi alkalmazottja, huszonhét az admiralitástól, tizenhét a légi minisztériumtól, huszonhat fő a pénzügyminisztériumtól és a Kereskedelmi Tanácstól, hetvenöt pedig a domíniumokból.⁴¹

A delegáció feje, David Lloyd George, az akkor hatalma tetőpontján álló liberális miniszterelnök volt.⁴² Itt jegyezzük meg, hogy a miniszterelnök a legtöbb fontos döntést anélkül hozta meg, hogy szakmai tanácsadóival konzultált volna. Ez a későbbiek során komoly problémákhoz vezetett, előfordult olyan, hogy miközben a francia-olasz-USA küldötteivel vitatkozott, saját külügyminiszterével került ellentmondásba.

A delegáció második embere az akkor már hetvenegyedik évében járó cinikus és bölcs agglegény, Arthur J. Balfour külügyminiszter volt.⁴³ Mellettük a delegációnak két „erős embere” volt: Lord Hardinge⁴⁴, Sir Eyre Crowe.⁴⁵

Lord Charles Hardinge állandó külügyminiszter-helyettes volt. Feladata a békekonzferencián egy olyan kisebb csoport létrehozása volt, mely hírszerző tevékenységet folytat, összegyűjti az összes politikai hírt, megrostálja azokat és rendszeresen összefoglalja azokat.⁴⁶ Az ezzel kapcsolatos munka felőrölte Hardinge erejét, így számos területen a vezetés átcsúszott Crowe kezébe.

Sir Eyre Crowe helyettes államtitkár meghatalmazott miniszteri rangban a bizottságokban működő brit delegátusok vezetője volt, akiket Balfour nevezett ki az ő javaslatára alapján. Balfour szinte teljesen rátámaszkodott: „... *ami pedig delegációnkat illeti* – írja Nicolson –, *mint ez előre látható volt, Crowe a központja mindennek*”. Tagja volt a Legfelsőbb Tanácsnak, a Központi Területi Bizottságnak, a Román-Jugoszláv Bizottságnak, de a görög-albán, belga-dán konfliktusokat és olasz politikai ügyeket tárgyaló bizottságoknak is. A békedelegáció anyagában őrzött ezer és ezer eredeti dokumentum bizonyítja, hogy szinte minden kérdésben

– így a határok kérdésében is – mindig ő mondta ki a döntő szót. Gyakorlatilag a brit delegáció tényleges vezetőjévé vált, és megmutatta kiváló tehetségét a diplomáciai részletek kezelésében.

A fentebb röviden bemutatott két erős ember mellett a brit delegáció munkájában fontos szerepet játszott három fiatal diplomata: Harold Nicolson, Allen Leeper és J. Headlam-Morley.

A külügyminisztérium 16 szakértője meglehetősen kozmopolita háttérű volt. Hárman külföldön születtek, egynek német szülője volt, háromnak német felesége volt és egynek amerikai felesége. Sokan külföldön is folytattak egyetemi tanulmányokat. Közös vonásuk azonban az egyetemi oktatás volt Nagy-Britanniában, kilencen Oxfordban, négyen Cambridge-ben, illetve egy-egy Londonban és Edinburghban végzett.⁴⁷

A szakértők szerepe fontos volt a döntések kialakításában, ezért Párizsba érkezésükkor tisztázni kellett státuszukat és pozíciójukat a békekonferencia folyamataiban. Jellemzően azonban többen nem fértek bele teljes mértékben a konferencia által használt négy küldötti kategóriájának egyikébe sem. Ezek a kategóriák az alábbiak voltak: a) meghatalmazottak, b) küldöttek és műszaki tanácsadók, c) műszaki tanácsadók és d) titkárok.

A brit delegáció tagjainak többségét a második kategóriába sorolta a békekonferencia adminisztrációja, például James Headlam-Morley, műszaki tanácsadói rangot kapott. De ez a kategorizálás nem befolyásolta azt a súlyt, amit a tárgyalások során játszott. Nézzünk egy másik példát: Maurice Hankey, aki a Négyek Tanácsának titkára volt (ez elméletileg a legsúlytalanabb kategória volt), hatalmas mértékben befolyásolta a békekonferencia döntéseit.

A szakértők a hivatalos találkozókön végzett munkájukon túl arra törekedtek, hogy közvetlen kapcsolatot hozzanak létre saját delegációjuk meghatalmazottaival és vezetőivel. Ennek csatornája nagyon sok esetben ún. „szakértői levél” volt. De például Headlam-Morley gyakori magánbeszélgetéseket folytatott Lloyd Georgegal, sőt Lengyelország nyugati határainak témájában 1919 áprilisáig több tárgyalást folytatott Wilsonnal.

Headlam-Morley tevékenységére azért is érdemes figyelni, mert a konferencia kezdetén nem igazán találta a helyét. Február 5-én panaszkodott, hogy nagyon unalmas papírmunkát bízta rá, öt nappal később levelet írt Lewis Namiernek, hogy megpróbálta befolyásolni a lengyelországi szakértői tárgyalásokat, de nehéz dolga van a „hivatalos kereshetőségi jog” hiánya miatt. Viszont május elején arról számolt be, hogy az elmúlt hetek nagyon mozgalmasak voltak számára, háromnaponta kinevezték egy új bizottságba.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy brit delegáción munkájára jellemző volt a koordináció és a rendszeres kommunikáció hiánya a politikusok és szakértők között. Nicolson szerint ennek a hiányosságoknak az egyik eredménye volt, a jóvátételi záradékok és a Németországgal kötött békeszerződés területi kikötései által kivál-

tott hatás súlyossága. A brit szakértők rendszeres „reggeli tanácskozását” Arthur Balfour külügyminiszterrel csak a konferencia későbbi szakaszában, a versailles-i békeszerződés (azaz német béke) megkötése után vezették be.

Itt jegyezzük meg, hogy hasonló kommunikációs problémák a francia delegációnál is előfordultak: 1919. március 5-én de Martonne dühös levelet küldött Laroche-nak, amelyben kifogásolta, hogy nem értesítették a román és jugoszláv ügyekkel foglalkozó albizottság fontos üléséről: *„Nem értem, hogy Franciaország miért nem képviselteti magát az elhatárolás megbízásában olyan személy, aki ismeri a tanácskozásunkat.”*⁴⁸

6.2. A 1919. február 8-i hivatalos brit határjavaslat

A brit békedelegáció csak a békekonferencia megnyitása (1919. január 18.) után három héttel állította össze, szövegezte meg határjavaslatait.⁴⁹ Crowe az alábbiakat írta erről: *„Ez az emlékirat végleges javaslatainkat tartalmazza, miután a témát az amerikai delegáció szakértőivel megvizsgáltuk, akikkel örülök, hogy ezt mondhatom – alapvetően egyetértettünk csaknem minden kérdésben.”*⁵⁰ A memorandum három nagyobb részből áll. Egyrészt javaslatot tett Románia határaitra az alábbi bontásban:

- Dobrudzsa.⁵¹
- Besszarábia.⁵²
- Bukovina.⁵³
- Románia északnyugati határa.⁵⁴ Ez az elnevezés a Kárpátalján meghúzandó határt jelentette (azaz a román-csehszlovák határt), mellyel kapcsolatban a memorandum leszögezte, hogy úgy kell meghúzni, hogy Románia és Csehszlovákia között közvetlen kapcsolat legyen, a két ország közé a magyar állam nem ékelődhet be.
- Románia nyugati határa.⁵⁵ Ez az elnevezés a román-magyar határt jelentette, mellyel kapcsolatban a memorandum kijelentette, hogy vasúti okok miatt Nagyváradot és Aradot Romániához kell csatolni, annak ellenére, hogy mindkét városban a magyarok többségben vannak.
- Bánság⁵⁶, amely kapcsolatban a memorandum kijelentette, hogy a régiót Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság között kell felosztani, és figyelmen kívül kell hagyni az ott élő magyar lakosság érdekeit.
- Timok-völgye,⁵⁷ ez a terület szerb többségű, de jelentős létszámban élnek ott románok mondta a memorandum.

Másrészt a memorandum javaslatot tett a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és Magyarország közötti határra.⁵⁸ Kijelentette, hogy Bácskában a határvonálnak a néprajzi vonalon kell futnia, illetve azt is leszögezte, hogy a Duna–Dráva-szög maradjon a magyar államnál.

Harmadrészt a memorandum javaslatot tett a Csehszlovákia és Magyarország közötti határra (azaz a szlovák-magyar-határra).⁵⁹ A memorandum kijelentette, hogy:

- „Magyarországnak meghagyható a tisztán magyar sziget, a „Grosse Schütinsel”, azaz a Csallóköz.
- A 35 km-nyi Duna-partszakaszt – Komárom és az Ipoly-torkolat között – gazdasági alapon kell a csehszlovák államhoz csatolni.
- A szlovák–magyar határ Szepsitől Vásárosnaményig nem az etnikai határon fut, de csak így megoldható a közvetlen vasúti összeköttetés Románia és Csehszlovákia között anélkül, hogy a cseheknek új vasútvonalat kellene felépíteniük.

Itt kell a figyelmet felhívni három dologra. Egyrészt a fenti javaslat szembe ment a hadügyminisztérium javaslatának azon részével, amely azt fejtegette, hogy Duna–Dráva-szöveget a délszláv államhoz kell csatolni. Másrészt a memorandumtól eltűnt a Foreign Office 1918. december 13-i memorandumában hosszasan kifejtett, az ún. szürke zónák létesítéséről szóló rész. Harmadrészt memorandumban nem volt javaslat az osztrák-magyar határra vonatkozóan, ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy annak vonalát a britek nem akarták megváltoztatni.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a brit békedelegáció javaslatában a határvonalak meghúzásával kapcsolatban etnikai, gazdasági, földrajzi (különösen a vasútvonalak) és politikai megfontolások egyaránt feltűntek.

6.3. A brit delegáció tagjainak szerepe a határok meghúzásában

6.3.1. A Csehszlovák Bizottság munkája, 1919. február 26–1919. március 14.

A Legfelsőbb Tanács által kiküldött Csehszlovák Bizottságnak (CSB) három brit tagja volt: Sir Eyre Crowe, Harold Nicolson és Sir Joseph Cook (ő ausztrál volt). Az első ülésére 1919. február 26-án került, de ez kifejezetten csak alakuló ülés volt, azaz érdemi munkára nem került sor. Ugyanakkor, ezen a napon a bizottság egyik tagja Nicolson a csehszlovák békedelegáció két meghatározó alakjával Beneš külügyminiszterrel és Kramař miniszterelnökkel ebédelt. A brit diplomata erről így írt: *„Ebéd Benešsel és Kramařral, és azután megvitatjuk a cseh határokat. Benešnél egész sereg vázlatos térkép van, amelyeket gyerekek és a Tízek Tanácsa használatára terveztek”*.⁶⁰ A naplóbejegyzés jól mutatja, hogy Magyarország milyen hátrányban volt Versailles-ban. A magyar fél 1919 januárjában még 10 hónap távolságban volt attól, hogy meghívják a békekonferenciára. Ezzel szemben az ellenérdekelt csehszlovák küldöttség két legfontosabb tagja a Csehszlovák Bizottság egyik tagjával békésen ebédel és közben a leendő csehszlovák–magyar határról beszélget.

A CSB-nek két feladatot kellett megoldania, egyrészt meg kellett húzni a magyar-szlovák határt, másrészt dönteni kellett a rutén-kérdésről, azaz Kárpátalja sorsáról⁶¹. Ez utóbbit a bizottság 1919. február 27-i ülésén gyorsan eldöntötte. Az ülés elején a brit-francia-olasz küldöttek a területet a csehszlovák államhoz akarták csatolni, de az olasz küldött Salvago Raggi azt kezdte el fejtegetni, hogy a ruténeket ahhoz a szomszédjukhoz kell csatolni, amelyikhez gazdasági, stratégia és politikai érdekeik fűzik, vagyis a magyarokhoz. Erre a bizottság egyik brit tagja Sir Eyre Crowe jelezte, hogy a bizottság meg akarja akadályozni a terület Magyarországhoz történő kerülését, mert ez meghiúsítaná a csehszlovák és a román állam összeköttetését. Salvago Raggi azonban nem akart meghátrálni, azt mondta, hogy: „*A ruszinokat Cseh-Szlovákiához csatolva minden közlekedési kapcsolatot megszüntetnek Magyarország és Lengyelország között. Ez az ország (mármint Magyarország – G. L.) gazdasági életében hatalmas megrázkódtatást válthat ki*”.⁶² Erre válaszul Sir Joseph Cook – a másik brit delegátus – kijelentette, hogy „... *szerinte a kérdés abból áll, hogy eldöntsék, vajon a ruszinokat baráti vagy ellenséges kezekbe akarják juttatni. A válasz nem lehet kétséges, hiszen a ruszinok saját maguk is inkább a cseh-szlovákokhoz csatlakoznának, mint a magyarokhoz*”.⁶³ Salvago Raggi végül meghátrált, így a CSB a régiót a csehszlovák államhoz csatolta, a rutén kérdés ezzel eldőlt.

Ezzel szemben a szlovák-magyar határ meghúzása több bizottsági ülést – március 2., március 3., március 4., március 5., március 7., március 8., március 13., március 14.) vett igénybe. Az egyik legfontosabb vitakérdés Csallóköz és Komárom sorsa volt, ez a vita már a március 2-i ülésen kibontakozott: a franciák a területet és a várost Csehszlovákiához akarták csatolni, az USA Magyarországnál akarta hagyni. Nicolson a brit álláspontra az alábbi módon emlékezett vissza emlékirataiban: „... *Tartózkodom a véleménynyilvánítástól, mondván, hogy ez attól függ, Német-Magyarországot (Nyugat-Magyarország, később Burgerlandnak nevezett sávjáról van szó – SZ.F.) Ausztria kapja-e meg*”⁶⁴. Ezt követően Nicolson naplója szerint az ülés az alábbi módon folytatódott: „*Aztán megvizsgáljuk a határt Komáromtól az Ungig. Ördögi egy dolog. A jenkik északon akarnak menni az etnikai vonal mentén, elvágva így az összes vasutat. Mi délen akarunk menni, megtartva a Kassa–Komárom-i oldalirányú összeköttetést, annak ellenére, hogy ez valami 80 ezer magyarnak cseh uralom alá helyezését fogja jelenteni. Végül is kompromisszum. A jenkik engednek az Ipolyt illetően, és mi Miskolcra nézve. Ami a hátralévő dolgokat illeti, úgy döntünk, várunk és meghallgatjuk Benešt*”.⁶⁵

Sir Joseph Cook kijelentette, hogy: „... *a szigetet Csehszlovákiának kell adni. Ebben a térségben a természetes határt a Duna jelenti. Amennyiben a Csallóközt meghagynák a magyaroknak, a sziget Csehszlovákiára nézve stratégiai veszélyt fog jelenteni*”.⁶⁶ Álláspontja alátámasztásául kijelentette, hogy: „*Jelen esetben az etnikai érveket magasabb szempontoknak szükséges alárendelni. A bizottságnak*

*közérdekű megfontolásokat kell szem előtt tartania, és a világbéke biztosítását leg-
hatékonyabban szolgáló megoldások keresésén kell munkálkodnia”.*⁶⁷

Konkretizáljuk Cook érvelését: annak ellenére, hogy a Csallóközben magyar többség él, a területet stratégiai okok miatt Csehszlovákiának kell adni. Úgy véljük, hogy ez a mondat ékes példa arra, hogy hogyan függesztette fel a bizottság az etnikai elv alkalmazását, más szempontok – például stratégiai megfontolások – miatt.

Ezen a ponton Le Rond tábornok kért szót, és kijelentette, hogy Franciaország a brit álláspontot támogatja, azaz Csallóközt Csehszlovákiának kell adni. Ezzel gyakorlatilag bizottság kettészakadt egy brit–francia és egy olasz–amerikai csoportra. Ezzel patthelyzet alakult ki Csallóköz kérdésében.

Azt ezt követő ülések ezen patthelyzet megoldásáról szóltak, végül a március 13-i ülésen a francia-brit álláspont győzött, illetve a Komáromtól az Ungig terjedő határszakasz kijelölése során is a csehszlovák érdekek győztek. Ezeket a döntéseket a március 14-i ülésen véglegesítették, majd fölterjesztették a területi bizottsághoz, amely 1919. március 24-én változtatás nélkül jóváhagyta azt. Ezt követően került a Külügyminiszterek Tanácsa elé, amely május 8-án fogadta el a javaslatot. A folyamatot a Négyek Tanácsának 1919. május 12-i döntése zárt le, ezzel megszületett a trianoni csehszlovák-magyar határ.

6.3.2. A Román-Jugoszláv Bizottság munkája, 1919. február 8–1919. március 14.

A Román és Jugoszláv Ügyek Bizottsága paritásos alapon került összeállításra, a négy nagyhatalmat két-két küldött képviselte, így a személyi összetétel az alábbiak szerint alakult: Jules Laroche, Louis Aubert (Franciaország), Sir Eyre Crowe és Alexandre W. A. Leeper (Brit Birodalom), Dr. Clive Day és Charles Seymour (USA), gróf Vanutelli Rey és Giacomo de Martino (Olaszország).

A bizottság 1919. február 8-a és 1919. március 18-a között ülésezett, ezen idő alatt 14 ülést tartott.⁶⁸ Azt, ülések a határok meghúzása során három nagy kérdés-csoport tárgyaltak: 1. a magyar-román határ (azaz az erdélyi-partiumi határ megalkotása), 2. a Bánság felosztása a délszláv állam és a román állam között, 3. a bácskai-baranyai-drávai határ meghúzása.

6.3.2.1. A britek és az erdélyi-magyar-román határ születése

Román és Jugoszláv Ügyek Bizottsága az erdélyi-partiumi román–magyar határ ügyét az első alkalommal február 11-i ülésén tárgyalta.⁶⁹ A tárgyalás kiindulási alapja az a memorandum volt, melyet a bizottság február 6-án kapott meg a románoktól.⁷⁰

A vita első részében a bizottság egyetértett abban, hogy Erdélyt Romániának kell juttatni, de abban is, hogy a román küldöttség által követelt határ túlságosan

nagyszámú magyar népeiséget foglal magában, ezért azt vissza kell tolni keleti irányban. A magyaroknak leginkább kedvező álláspontot az amerikai küldöttség képviselte: az általuk javasolt határvonal húzódott a legkeletebbre, míg a franciáké a legnyugatabbra. A britek elképzelése a kettő között állt, míg az olaszok nem tették egyértelművé álláspontjukat.⁷¹

A bizottság brit tagjai azt hangsúlyozták, hogy a határ meghúzása során jelentős mértékben figyelembe kell venni a stratégiai-gazdasági szempontokat. Ezért amikor a vasútvonalokról vitáztak, mindig egy-egy vasútvonal (pl. Nagyvárad–Nagykároly–Szatmárnémeti vonal esetében) Romániához történő csatolása mellett foglaltak állást. A Allen W. Leeper határozottan kijelentette, hogy át kell hágni „*az etnikai határokat ott, ahol ezt az erdélyi közlekedés fönntartása megkívánja, és általában is magáévá teszi az olasz küldött álláspontját, mely szerint a határvonalat az aradi, békési és szatmárnémeti kerületeken át kell meghúzni. Aradot és Nagyváradot román területen kellene hagyni*”.⁷²

Leeper pedig a Nagyvárad–Mátészalka–Csepel vasútvonal Romániához csatolásával kapcsolatban jelentette ki, hogy bár azt a térséget, ahol a vasútvonal fut túlnyomó részben magyarok lakják, hogy a térséget a Románia és Csehszlovákia közötti összeköttetés biztosítása érdekében a román államnak adják. Ezt azt jelentette, hogy a túlnyomóan magyar lakosságú Nagyvárad és Szatmárnémeti városai a román állam keretei közé kerülnek.

Általánosságban elmondható, hogy az erdélyi határ vitái során egy brit-francia csoport került szembe az olasz-USA csoporttal, de az idő előre haladtával az olaszok magukévá tették a brit-francia álláspontot, így az USA magára maradt és végül meghátrált.

6.3.2.2. A britek és a Bánság felosztása

A bizottság első ülésére 1919. február 8-án került, ezen a Bánság felosztásának a kérdése volt a fő napirendi pont.⁷³ Erre az ülésre mind a román⁷⁴, mind a szerb⁷⁵ küldöttség egy-egy írásbeli memorandumot nyújtott be. A románok memorandumukban ragaszkodtak a teljes Bánságnak a román államhoz történő csatolásához, míg a szerbek a régió megosztása mellett érveltek. A bizottság 1919. február 13-án ülésén⁷⁶ úgy döntött, hogy nem fogadják el a Bánság oszthatatlanságára vonatkozó román tételt, és helyesnek látná, ha Románia mérsékelné területi igényeit. E közös álláspont kialakítása után a bizottság hozzáfogott a Bánság etnikai, gazdasági és stratégiai viszonyainak részletes vizsgálatához.

Az új közép-európai határok kialakítása során a Bánság sorsának rendezése az egyik legkényesebb kérdés volt. Két olyan állam érdekei ütköztek, amelyek egyaránt az antant szövetségesei voltak. Ahogy az egyik „békecsináló”, a brit delegáció tagjaként dolgozó Harold Nicolson fogalmazott: „*a nagyhatalmak képviselői nem sokat törődtek Erdéllyel és Bukovinával, melyek az ellenséghez tartoztak, de ret-*

tenetesen szívükön viselték a Bánát sorsát, amelyre [...] a jugoszlávok tartottak igényt”.⁷⁷

A Bánság kérdésében az antant két szövetségese került szembe egymással, ez egy ún. győztes–győztes szituáció. De valójában ez a helyzet (a román és szerb igények keresztezték egymást) hosszú távú politikai bonyodalmak, sőt nyílt fegyveres konfliktus rémével fenyegette az antantot. Az antant félelmei különösen a hosszú távú következményekre vonatkoztak. Az antant a békekonferencia utáni időkben is szövetségesként számított mindkét államra. Egy román–szerb háború ezt lehetetlenné tette volna. Azaz a Bánság problémáját úgy kellett megoldani, hogy az antanthatalmak megőrizzék mind Belgrád, mind Bukarest bizalmát, egyúttal megelőzzék a további szerb–román viszálykodást.

A viták során hangsúlyos szerepet kaptak a vasúti kérdések. A brit küldöttek kijelentették, hogy amennyiben Temesvár városát a románok kapják meg, a Temesvár–Makó, a Temesvár–Arad, a Temesvár–Báziás és a Temesvár–Orsova vonalat mindenféleképpen Romániának kell juttatni. Míg a Temesvár–Nagykikinda–Szeged vonal kevésbé fontos a románok számára, így azt vagy annak egy részét a szerb államnak lehet adni.

Hosszas viták után – ezek egyikén még egy bánsági népszavazás lehetősége is felmerült – a bizottság március 18-i ülésén⁷⁸ hozta meg végleges döntését a Bánság felosztásáról. A Bánságot a románok és a szerbek között felosztó vonal a Bánság területéből 18,4 ezer km²-t Romániához, míg 9,8 ezer km²-t a délszláv államhoz csatolt.⁷⁹ Az így megszülető határ 76 ezer románt hagyott a délszláv állam keretei között, míg 65 ezer szerbet a román államhoz csatolt.⁸⁰

Viszont történt egy meglepő fejlemény, végül a Bánság nem kettő, hanem három állam között került felosztásra. Ez úgy történt, hogy az amerikai delegáció kijelentette, szükségesnek látja, hogy Szeged város gazdasági életének érdekében Torontál vármegye egy kis részét Magyarországhoz csatolják. Ezt úgy képzelték el, hogy a február 28-i ülésen a Csongrád vármegyéből Magyarországnak juttatott sávot – Maros-szög csúcsa Szőreg és Szeged között – kiegészítik az alábbi kilenc torontáli községgel: Deszk, Ferencszállás, Gyálarét, Kiszombor, Klárafalva, Kübekháza, Ószentiván, Szőreg, Újszentiván.⁸¹ A bizottság elfogadta a javaslatot. Így a Bánságból Torontál vármegye egy apró része – mindössze 271 km² –, amely Újszeged és Kiszombor között helyezkedett el, Magyarországé maradt.

6.3.2.3. A britek és a baranyai háromszög kérdése 1919. március 13-ig

A brit békedelegáció 1919. február 8-i határ javaslata a nem támogatta a Baranyai-háromszögnek a délszláv államhoz való csatolását. A memorandum kijelentette, hogy: „*A Duna–Dráva-szög népessége ne tartozzék a jugoszláv államhoz, mivel sem száma, sem eloszlása nem indokolja ezt, és földrajzi és gazdasági okok erősen ez ellen szólnak*”⁸²

A bácskai–baranyai–drávai határ meghúzásának munkájához 1919. március 2-án fogott hozzá a bizottság. Mind a négy állam küldöttei egyetértettek azzal, hogy a határvonal Szeged alatt induljon el a Tiszától. A kérdés az volt, hogy az innen induló vonal, hol érje el a Dunát. A franciák ezzel kapcsolatban egyetértenek a szerb javaslattal, mely szerint a határvonalat úgy kell meghúzni, hogy a Szabadka–Bácsalmás–Baja vasútvonal a délszláv államhoz kerüljön. A britek és az USA ezzel egyetértettek, de az olaszok nem. Rövid vita után – ahol az olaszok meghátráltak – a bizottság egyetértett abban, hogy a Zombor–Bezdan vasútvonal, és a Ferenc-csatorna a délszláv államhoz kerüljön. Ezután Seymour azt fejtegette, hogy az USA küldöttsége szerint „... a Dunát követné a Dráva torkolatáig, majd a Drávát a Mura torkolatáig, végül pedig a Murán haladna... később kíván nyilatkozni a Szentgotthárdtól délre található jugo-szláv lakosságra vonatkozó rendelkezéseket illetően”.⁸³ Seymour javaslatával a britek, az olaszok azonnal egyetértettek, a franciák azonban kifogást emeltek. Ez ügyben is rövid vita következett, amiben ezúttal a franciák hátráltak meg.

Végül a bizottság március 13-i ülésen mindenféle vita nélkül elfogadta a véglegesnek tekintett határvonalat, az ún. baranyai háromszög a február 8-i brit javaslatnak megfelelően magyar állam keretei között maradt. A békekonferencia ezen pillanatában úgy tűnt, hogy ezzel ez a kérdés is nyugvópontra jutott.

6.3.2.4. A határok véglegesítése

A Román–Jugoszláv Bizottság román–magyar határra vonatkozó javaslata 1919. április 5-én készült el, míg a jugoszláv–magyar határjavaslatot április 16-án véglegesítették. Ezeket a jelentéseket előbb a konferencia középszintű testülete, a Területi Bizottság hagyta jóvá. Innen kerültek a legfelsőbb döntéshozó testületek elé. A Külügyminiszterek Tanácsa május 8-án tárgyalta a javaslatokat, és elfogadta azokat. A végső szót a Négyek Tanácsa mondta ki május 12-én, az elfogadás vita nélkül történt, a Tanács tagjai részéről semmiféle érdeklődés nem mutatkozott a magyar határok iránt.

Ebben az időpontban úgy tűnt, hogy a két bizottság munkája végleg lezárult. De három havi szünet után a Négyek Tanácsa arra utasította a Román–Jugoszláv Bizottságot, hogy vizsgálja meg az ún. Baranyai-háromszög kérdését. Így 1919. július 19-e és július 26-a között újabb ülésekre került sor.

6.3.2.5. A baranyai háromszög kérdésének felmerülése 1919 júliusában és a britek

Belgrád valószínűleg informálisan hírt kapott a május 12-i döntésről, mert május 20-án egy memorandumot nyújtott be a békekonferenciához. Ebben a terület délszláv jellegére hivatkozva az kérte, hogy a határvonalat módosítsák az alábbi

módon: Hercegszántó–Lippó–Szentmárton–Miholyác.⁸⁴ A békekonferencia nem akart foglalkozni ezzel a memorandummal, H.W. Temperley őrnagy jelentésében azt írta a memorandumról, hogy ezt az ügyet már elintéztük.⁸⁵

De Belgrád tovább próbálkozott: Vladislav Pandurović főispánnal az élén 1919 júniusában egy „hivatalos” baranyai küldöttség jelent meg Párizsban. A küldöttség az alábbi személyekből állt: a szerbek képviselőjében Dr. Todor Andrio, mohácsi jogász, Gavria Rasio, Dunaszekcső földbirtokosa, Damjan Stojsic Kásád földbirtokosa, Dr. Vojislav Gjurjevic, Dárda ügyvédje. A németek képviselőjében: Dr. Scheidl Árpád hercegmároki földbirtokos. A magyarok nevében: gróf Keglevic Imre, Szigetvár földbirtokosa, valamint Festetics Imréné grófnő, Szigetvár földbirtokosa. A küldöttség június 12-én egy memorandumot⁸⁶ nyújtott be, melyben azt kérték, hogy a baranyai területeket csatolják a délszláv államhoz.⁸⁷

De a békekonferencia nem foglalkozott ezzel a küldöttséggel. Joggal merül fel a kérdés, hogy ezek után miért kellett újra összeülnie a Román és Jugoszláv Ügyek Bizottságának 1919 júliusában. Erre a kérdésre Ormos Mária adta meg a választ: Foch marsall az általa tervezett magyarországi intervencióba a csehszlovák és a román hadsereg mellett a jugoszláv hadsereget is fel akarta használni. Csakhogy Belgrád annak fejében, hogy Foch marsall rendelkezésére bocsásson másfél gyalog- és egy teljes lovashadosztályt (ez kb. 20 000 katonát jelentett) a magyar–jugoszláv határnak a jugoszláv állam javára történő megváltoztatását kérte.⁸⁸

A szerb igényeket melyekben Mohács és Siklós elcsatolása is szerepelt⁸⁹ –, a Román és Jugoszláv Ügyek Bizottsága 1919. július 17-én kezdte tárgyalni. A bizottság brit tagjai egy olyan javaslatot terjesztettek elő, amely a szerb igényekhez képest csak egy egészen kis területet akart átadni a jugoszláv államnak. Ezt a javaslatot az olaszok is támogatták. A szerb igények vonala és a brit–olasz javaslat vonala között nagyjából félúton – kissé közelebb a brit–olasz vonalhoz – húzódott a franciák által javasolt vonal.

A bizottsági üléseken – ezekre július 19-e és július 26-a között került sor – végül a francia álláspont kerekedett felül, azaz az ő vonaluk vált új magyar–jugoszláv határrá. Így született meg az ún. Baranyai-háromszög, melyet a jugoszláv államhoz csatoltak.

6.4. Összegzés a brit delegáltak szerepéről a határok meghúzásában

A brit békedelegáció azon tagjai, akik részt vettek a Csehszlovák Bizottság, illetve a Román és Jugoszláv Ügyek Bizottságának munkájában az 1919. február 8-i határjavaslatból indultak ki, a viták során ezt próbálták meg érvényre juttatni a francia, USA és olasz küldöttekkel szemben. Ez a törekvésük nem járt teljes sikerrel, a vitákban számos esetben meghátráltak. Ez azt eredményezte, hogy a Csehszlovák Bizottság és a Román és Jugoszláv Ügyek Bizottsága a brit határjavaslatoknál kedvezőtlenebb határokat állapított meg Magyarország számára! Nézzünk

meg két példát: egyrészt a britek február 8-án még a Csallóközt még Magyarországnál akarták hagyni, ehhez képest a bizottság a csehszlovák államhoz csatolta. Másrészt a britek a Baranyai-háromszöget a magyar államnál akarták hagyni, de végül mégis a délszláv államhoz került. Ezek és az ehhez hasonló esetek azzal magyarázhatóak, hogy a bizottsági tárgyalások, viták során a brit delegáltak meghátráltak az utódállamok érdekeit előtérbe helyező erőteljes francia nyomás súlya alatt.

Itt jegyezzük meg, hogy a Clerk-misszió 1919 őszén egy jelentésben tájékoztatta Foreign Office-t – a jelentés Leepert és Crowe kapta meg – hogy hogyan látják a magyar politikusok a területi kérdéseket. A jelentés szerzője Percy Loraine – a Clerk misszió azon tagja, aki számos beszélgetés folytatott Budapesten magyar politikusokkal. Ezek alapján 10 memorandumot küldött a Foreign Office-ba.⁹⁰ Ezek közül érdemes kiemelni 1919. november 12-i jelentését⁹¹ melyben azt fejtegette, hogy a magyar politikusok nem fogják elfogadni a Bánát, Bácska, Baranya, Muraköz, Szlovákia, Kárpátalja, Nyugat-magyarországi egy sávjának és Erdélynek az elcsatolását. Ha ezt a felsorolást megnézzük, akkor azt látjuk, hogy abban a Magyar Királyság korábbi területei közül egyedül csak Horvátországon nem szerepel. Gyakorlatilag Percy Loraine arról tájékoztatta Foreign Office-t, hogy a magyarok semmit se akarnak elfogadni a párizsi békekonferencia által kijelölt határokból. Ez a jelentés azonban már nem befolyásolt semmit, hiszen mint láttuk 1919 nyarára a békekonferencia meghúzta a magyar állam határait.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

Levéltári források

A londoni The National Archives Kew

Public Record Office (London Kew) Foreign Office

- TNA FO 371 3136/1918.
- Ausztria-Magyarország. Kód 3 / Code W3 File 64427 (papírok 141396-end)-141045.
- TNA FO CAB/2 1918-1919.
- Kabinetiroda. Feljegyzések.
- TNA FO 608/5/19. 1645.
- Ausztria-Magyarország (politikai): Albánia, fegyverszünet, kinevezések, Bán-ság, Baranya, Csehország, Határok, Blokád, Bukovina, Kárpát-országok.
- TNA FO 608/5/15. Brit delegáció, Ausztria-Magyarországgal kapcsolatos levelezés és iratok (politikai): Magyarország, Olaszország.
- TNA FO 608/5/13. 1477.
- Brit delegáció, levelezés és iratok Belgiummal és Ausztria-Magyarországgal (politikai): Szerződések, terület, békeszerződés.

- TNA FO 608/30/17. 1646.
- Brit delegáció, levelezés és iratok Ausztria-Magyarországgal kapcsolatban (politikai). Sir George Clerk budapesti missziója.

Nyomtatott források

- Ádám Magdolna – Ormos Mária szerk. (1999):** Francia diplomáciai iratok a Kárpátmedence történetéről 1918-1919. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lojtkó Miklós (1995):** British Policy on Hungary 1918-1919: A Documentary Sourcebook. School of Slavonic and East European Studies, London.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (1942-1947) (1919).** The Paris Peace Conference, 1919, Vol. III. Washington.

Könyvek, tanulmányok

- Arday Lajos (1990):** Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában. Magvető Könyvkiadó Budapest.
- Arday Lajos (2018):** Angol-amerikai elképzelések és javaslatok egy ésszerű, Közép Európa, és a magyarság számára kedvezőbb rendezésre 1917-1919. International relations Quarterly Vol.9. No.3. 1-14.
- Arday Lajos (2021):** Brit elképzelések Közép-Európa új rendjéről. In: Gulyás László szerk. A trianoni békediktátum története hét kötetben. I/II. kötet. A katonai megszállástól a magyar béke delegáció elutazásáig 1918-1920. A Párizsi Békekonferencia és Magyarország. Szeged. 59-65.
- Báttonyi Gábor (1994):** Britain and Central Europe, 1918-1932 DPhil Thesis, University of Oxford.
- Beretzky, Ágnes (2005):** Scotus Viator és Macartney Elemér: Magyarország-kép változó előjelekkel (1905-1945). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Beretzky, Ágnes (2019):** Volt egyszer a Monarchia... – Éljen sokáig a brit birodalom! Az etnikai igazságosság brit bajnokai és nacionalizmusuk ellentmondásai. Korunk 9. 81-89
- Beretzky Ágnes (2022):** Nemzeti önrendelkezés, revízió, nacionalizmus Arnold J. Toynbee életművében. In: Bödök, Gergely; Gali, Máté (szerk.) A történelem bennünk él : tanítványi tisztelettel Romsics Ignácnak. Kocsis Kiadó, Budapest. 57 - 75.
- Beretzky Ágnes (2023):** In Close Tandem? The Parallel Biographies of Harold Nicolson (1886–1968) and Allen Leeper (1887–1935). Orpheus Noster, 15, Vol 3, 25-35.
- Bowman Isaiah (1921):** The New World: Problems in Political Geography. World Book Company, New York.
- Calder Kenneth J. (1976):** Britain and the Origins of the New Europe 1914-1918. Cambridge University Press.

- Conz Eckart (2018):** Die grosse Illusion Versailles 1919 und die Neuordnung der Welt. Siedler Verlag. München.
- Cora Zoltán-Papp Erik (2021):** British Perspectives on the Hungarian Post-war Settlement and the Treaty of Trianon. *Chronica*, Szeged. 20. 95-125.
- Cosgrove Richard A. (1972):** The Career of Sir Eyre Crowe: A Reassessment. *A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 4, No. 4 pp. 193-205. Published by: The North American Conference on British Studies.
- Dockrill M. L. and Steiner Zara (1980):** The Foreign Office at the Paris Peace Conference in 1919. *The International History Review*. Vol. 2, No. 1. pp. 55- 86
- Goldstein Erik (1988):** The Foreign Office and Political Intelligence 1918-1920 Author(s): Source: *Review of International Studies*. Vol. 14, No. 4. pp. 275-288.
- Gulyás László (2002):** Az Osztrák-Magyar-Monarchia és a regionális etnikai nacionalizmus. In: Gazdag László (szerk.): Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. Pécs. 168-188. old.
- Gulyás László (2008/a):** Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2008/b):** Beneš statesman or charlatan? The plans and the reality 1908-1948. Corvinus Publishing. Toronto-Buffalo.
- Gulyás László (2018/a):** Küzdelem egy multietnikus régióért, avagy a Bánság felosztásának (1918–1920) problematikája multidiszciplináris megközelítésben. *Múltunk* 2018/3. szám 150-205. old.
- László Gulyás (2018/b):** From the North-East Felvidék to Podkarpatska Rus (Kárpátalja), with special regard to the the activity of Masaryk and Beneš. *West Bohemian Historical Review*. 2018/2. szám 225-238. old.
- Gulyás László szerk. (2019/a):** Trianon nagy háború alatti előzményei. Az Osztrák-Magyar Monarchia bukása 1914-1918. A trianoni békediktátum története hét kötetben. Szeged. 257-270. old.
- Gulyás László (2019/b):** A csehszlovák emigráció. In: Gulyás László (2019/a) 180-217. old.
- Gulyás László szerk. (2021/a):** A párizsi békekonferencia és Magyarország. A katonai megszállástól a magyar béke delegáció elutazásáig 1918-1920. Szeged. A trianoni békediktátum története hét kötetben. I.2. kötet.
- Gulyás László (2021/b):** A csehszlovák igények előterjesztése és a Csehszlovák Bizottság munkája. In: Gulyás (2021/b) 113-139. old.
- Gulyás László (2021/c):** A Bánságra vonatkozó román és szerb igények előterjesztése, 1919. január 31. In: Gulyás (2021/a) 150-158. old.
- Gulyás László (2021/d):** A Bánság felosztása és a magyar-jugoszláv határ születése. A Román és a Jugoszláv ügyek Bizottságának ülései. In: Gulyás (2021/a) 167-184. old.

- Gyémánt Richárd-Drozdik Zsuzsa (2004):** A horvátországi magyarság területi és társadalomstatistikai sajátosságai. *Területi Statisztika*, 7 (44) (4). pp. 361-380.
- Győri Róbert –Withers Charles W. J. (2020):** Trianon és a brit földrajz II. *Földrajzi Közlemények*. 144. 3. pp. 294–310.
- Győri Róbert –Withers Charles W. J. (2020):** Trianon és a brit földrajz I. *Földrajzi Közlemények*. 144. 2. pp. 202–220.
- Hanak Harry (1961):** *The New Europe, 1916-20. The Slavonic and East European Review*. Vol. 39, No. 93. pp. 369-399. Published By: Modern Humanities Research Association.
- Harold Nicolson (1933):** *Peacemaking*. 1919. Boston and New York.
- Haskins Charles Homer and Howard Robert Lord (1920):** *Some Problems of the Peace Conference*. Cambridge Harvard University Press London: Humphrey Milford Oxford University Press.
- Heka László és Hekáné Szondi Ildikó (2022):** Drávaszög (és Bácska) elcsatolása a népszámlálás(ok) tükrében. *Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Karának folyóirata*, 17 (4). pp. 22-43.
- Jackson Peter, Mulligan William and Sluga Glenda Ed. (2023):** *Peacemaking and International Order after the First World War*. Cambridge University Press.
- Jeszenszky Géza (1988):** A Dunai államszövetség eszméje Nagy-Britanniában es az Egyesült Államokban az I. Világháború alatt, *Századok*, Vol. 122. pp. 648-663.
- Jeszenszky Géza (2019):** „New Europe” kör és tevékenysége. A trianoni békediktátum hét kötetben I. kötet. Trianon nagy háború alatti előzményei. Szerk.: Gulyás László. *Az Osztrák-Magyar Monarchia bukása 1914-1918*. Szeged. 257-270
- Jeszenszky Géza (2019):** A brit külpolitika útja Ausztria–Magyarország felbomlásához. *Századok*, 153. évfolyam 1. szám. 5-40.
- Jeszenszky Géza (2019):** Egy előrelátó angol javaslat Közép-Európa föderatív rendezésére. Leo Amery memoranduma, 1918. október 20. *Korunk* 8. 94-103.
- Lloyd George David (1939):** *Memoirs of the Peace Conference*. New Haven, Yale University Press.
- Mulligan William (2014):** *The Great War for Peace*. Yale University Press.
- N. Dilks David (1984):** *The British Foreign Office between the Wars*.
- Peace Handbooks (1920):** *Austria-Hungary Foreign Policy of Austria-Hungary*. London. Vol 1.
- Prott Volker (2016):** *The Politics of Self-Determination Remaking Territories and National Identities in Europe, 1917–1923*. Oxford.
- Romsics Ignác (1996):** „A brit külpolitika és a ’magyar kérdés’, 1914–1946”. *Századok*, Vol. 130. No. 2. 273–339.

Sharp Alan (2008): David Lloyd George: Great Britain. The Makers of the Modern World. Haus Publishing,
The New Europe (1917): Vol. I. 19. October 1916 — 11 January 1917. London.

JEGYZETEK/NOTES

- 1 A kutatás a KRE BTK Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Magyarország: történelem, társadalom, politika (1848-21. század) kutatási projekt keretében történt. Téma-szám: 20702B800
- 2 Lásd erről bővebben: Peter Jackson – William Mulligan – Glenda Sluga ed. (2023): Peacemaking and International Order after the First World War Cambridge University Press. Továbbá Eckart Conz (2018): Die grosse Illusion Versailles 1919 und die Neuordnung der Welt. Siedler Verlag. München, illetve Mulligan, William (2014): The Great War for Peace. Yale University Press.
- 3 Kenneth J. Calder (1976): Britain and the Origins of the New Europe 1914-1918. Cambridge University Press. International Studies. 154.old.
- 4 Az első világháború kitörésére ez a brit külügyminisztérium létszáma 187-re emelkedett; a háború után, amikor a Külügyminisztériumot és a Diplomáciai Szolgálatot egyesítették, és maga a Hivatal is új funkciókat kapott, a létszám négyszeresére nőtt. Aztán az 1920-as években, ahogy e feladatok egy része csökkent, a személyzet létszámát 730-ra csökkentették; de 1938-ra ez a szám ismét 902-re emelkedett.
- 5 M. L. Dockrill – Zara Steiner (1980): The Foreign Office at the Paris Peace Conference in 1919. The International History Review, Jan., 1980, Vol. 2, No. 1. 55- 86. old.
- 6 A 15–23. füzetek a Balkánnal, a 24–110. füzetek további területi Kelet-Európai kérdésekkel, például Lengyelország, Ukrajna, a 110–114. füzetek a német gyarmatokkal, a 115–121. füzetek a portugál gyarmatokkal, 122–130 füzetek a spanyol és olasz gyarmatokkal, a 131–138. füzetek az Észak-, Közép- és Dél-Amerika kérdésekkel, 139–147. füzetek a Csendes-óceáni szigetekkel, 148–152 füzetek az ún. nemzetközi ügyekkel, a 158–161 füzetek kártérítések, népszavazások ügyével foglalkoznak. Míg a sorozat utolsó füzet a cionizmussal foglalkozott.
- 7 Alan Ogilvie-t és Marion Newbigint tevékenységéről lásd Győri Róbert – Charles W. J. Withers: Trianon és a brit földrajz I. Földrajzi Közlemények 2020. 144. 2. 202–220., illetve Győri Róbert – Charles W. J. Withers: Trianon és a brit földrajz II. Földrajzi Közlemények 2020. 144. 3. 294–310. old.
- 8 Lewis Namier (1888-1960) valószínűleg a P.I.D. legszínesebb tagja volt. Kelet-Galiciában született egy ellengyeledett zsidó családban, ennek ellenére eljutott az oxfordi Balliol College-ba, ahol modern történelem szakon szerzett diplomát. Folyékonyan beszélt lengyelül, németül és angolul. A békekonzferencián a brit delegáció tagjaként vett részt.

- 9 Arnold Toynbee (1889-1975) a Winchester and az oxfordi New College-ban végzett. Hadiszolgálatát a Propaganda Osztályon kezdte, ahol török ügyekkel foglalkozott. A békekonzferencia alatt Toynbee Robert Vansittart (aki később állandó helyettes államtitkár lett) munkáját segítette. Toynbee tevékenységéről részletesen lásd Beretzky Ágnes: Nemzeti önrendelkezés, revízió, nacionalizmus Arnold J. Toynbee életművében In: Bödők, Gergely; Gali, Máté (szerk.) A történelem bennünk él: tanítványi tisztelettel Romsics Ignácnak, Kocsis Kiadó, Budapest, 2022, 57 - 75. old.
- 10 Allen Leeper (1887-1935) Ausztráliában született és tanult, utána Balliol College-ben (Oxford) tanult. Többszöri próbálkozás ellenére is a háború alatt katonai szolgálatra alkalmatlannak találták, helyette a Tájékoztatási Minisztérium kapott munkát. Innen került a P.I.D.-hez. Kiváló nyelvérzékkel rendelkezett, könnyen tudott olvasni tizenöt nyelven és ebből hét-nyolcon beszélt is. Leeper versailles-i tevékenységét elemzi Beretzky Ágnes: In Close Tandem? The Parallel Biographies of Harold Nicolson (1886–1968) and Allen Leeper (1887–1935). Orpheus Noster: 2023. 3. 25-35. old.
- 11 Lásd erről bővebben: Jeszenszky Géza: „New Europe” kör és tevékenysége. In. Gulyás László (2019/a) szerk.: Trianon nagy háború alatti előzményei. Az Osztrák-Magyar Monarchia bukása 1914-1918. A trianoni békediktátum története hét kötetben. Szeged. 257-270. old.
- 12 Edvard Beneš: Détruisez l’ Autriche Hongrie. Páris 1916.
- 13 Gulyás László (2008/a): Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- 14 Harry Hanak (1961): The New Europe, 1916-20. The Slavonic and East European Review. Vol. 39, No. 93 (1961), 369-399. old.
- 15 Lásd erről bővebben, Beretzky Ágnes (2005): Scotus Viator és Macartney Elemér: Magyarország.-kép változó előjelekkel (1905-1945) Budapest. Továbbá Beretzky, Ágnes: Volt egyszer a Monarchia... – Éljen sokáig a brit birodalom! Az etnikai igazságosság brit bajnokai és nacionalizmusuk ellentmondásai. Korunk 2019/9. 81-89. old.
- 16 The New Europe Vol. I. 19 October 1916 — 11 January 1917. London, 1917. 263-264. old.
- 17 David Lloyd George (1939): Memoirs of the Peace Conference. New Haven, Yale University Press. 586. old.; 586-648. old.
- 18 Gulyás László (2008/b): Beneš statesman or charlatan? The plans and the reality 1908-1948. Corvinus Publishing. Toronto-Buffalo.
- 19 A londoni The National Archives- Kew (a továbbiakban TNA) FO 371 3136 168342 48-51
- 20 Gulyás László (2019/b): A csehszlovák emigráció. In. Gulyás László (2019/a) 180-217. old.
- 21 TNA FO 371 3136 452. 203973.
- 22 TNA FO 371 3136 453-455 60004

- 23 Harold Nicolson (1933): *Peacemaking, 1919*. Boston and New York. Nicolson versailles-i tevékenységét és ennek későbbi reflexióit elemzi: Beretzky Ágnes - In *Close Tandem? The Parallel Biographies of Harold Nicolson (1886–1968) and Allen Leeper (1887–1935)*. Orpheus Noster, 2023. 25-35. old.
- 24 Amery memorandumát és az arra adott külügyi reakciókat közli Miklós Lojkó (1996): *British Policy on Hungary 1918-1919. A Documentary Sourcebook*. School of Slavonic and East European Studies. London. 2–17. old. A témáról lásd még Jeszenszky Géza (1989): *A Dunai államszövetség eszméje Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban az I. Világháború alatt*, *Századok* (1989), Vol. 122. 648-663. old; Jeszenszky Géza (2019): *A brit külpolitika útja Ausztria–Magyarország felbomlásztásához*. *Századok* (2019) 1. szám. 5-40. old., Jeszenszky Géza (2019): *Egy előrelátó angol javaslat Közép-Európa föderatív rendezésére*. *Leo Amery memoranduma, 1918. október 20.* *Korunk* 2019/8. 94-103. old. Arday Lajos szintén több tanulmányában foglalkozott a memorandummal, Arday Lajos: *Angol-amerikai elképzelések és javaslatok egy ésszerű, Közép Európa, és a magyarság számára kedvezőbb rendezésre 1917-1919*. *International relations Quarterly* Vol.9. No.3. (2018/3) 1-14. old, Arday Lajos: *Amery kapitány memoranduma*. *Gulyás* (2019/a) 474-475.old; Arday Lajos (2021): *Brit elképzelések Közép-Európa új rendjéről*. In. *Gulyás* (2021/a) 59-65. old. Fontos még Gábor Bátonyi (1994): *Britain and Central Europe, 1918-1932* DPhil Thesis, University of Oxford.15-17. old.
- 25 Arday (2021) 62-63. old.
- 26 TNA FO CAB/2 190-193. A brit álláspont összefoglalása Délkelet-Európa és a Balkán vonatkozásában (Lásd még a mellékletet a 46. oldalon.).
- 27 Arról, hogy a Magyar Királyságot milyen nemzetiségi ellentétek feszítették lásd Gulyás László: *Az Osztrák-Magyar-Monarchia és a regionális etnikai nacionalizmus*. In. *Gazdag László (szerk.): Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve*. Pécs 2002. 168-188. old.
- 28 A kérdéskörrel lásd még, Zoltán Cora–Erik Papp (2021): *British Perspectives on the Hungarian Post-war Settlement and the Treaty of Trianon*. *Chronica*, Szeged. 20 (2021). 95-125. old, 110. old.
- 29 TNA FO CAB/2 190-193. A brit álláspont összefoglalása Délkelet-Európa és a Balkán vonatkozásában (Lásd még a mellékletet a 46. oldalon.) 51-52. old.
- 30 Ezek a bizottságok valójában a trianoni békediktátum aláírása után álltak fel, Határmegállapító Bizottságok névvel, és 1921 és 1925 között a terepen kijelölték a békediktátumban rögzített határokat.
- 31 Ez azt jelentette volna, hogy a békekonferencia a határok meghúzása előtt létrehozza a szürke zónákat, és ezután utána megállapítja a határokat, majd aláírják a békeszerződést. A tényleges folyamat azonban úgy zajlott le, hogy a román, szerb és csehszlovák hadsereg megszállta Magyarország jelentős részét, ezután a békekonferencia meghúzta a határokat és a magyar államot 1920-ban rákényszerítette a békediktátum aláírására. Csúpan ezután került sor az ún. Határmegállapító Bizottságok kiküldésére. Lásd még az előző lánjegyzetet.

- 32 TNA FO CAB/2. 47, 187
- 33 Uo. 48, 191
- 34 Uo. 49-50, 188-189.
- 35 Az előterjesztéseket közli Papers to the Foreign Relation of the Unites States, 1919. (1942–1947). The Paris Peace Conference. Vol. III. 822–834. old. A továbbiakban PPC III. kötetet jelzettel hivatkozunk erre a kötetre – SZ.F.
- 36 PPC III. kötet. 835-855. old.
- 37 PPC III. kötet 876-887. old.
- 38 A kérdésekről és a rájuk adott válaszokról lásd. Gulyás László (2021/b): A csehszlovák igények előterjesztése és a Csehszlovák Bizottság munkája. In: Gulyás László szerk. (2021/a): A párizsi békekonferencia és Magyarország. A katonai megszállástól a magyar béke delegáció elutazásáig 1918-1920. Szeged. A trianoni békediktátum története hét kötetben. I.2. kötet 113-139. old.
- 39 Dockrill – Zara (1980) 62. old.
- 40 Gulyás László (2018/a): Küzdelem egy multietnikus régióért, avagy a Bánság felosztásának (1918–1920) problematikája multidiszciplináris megközelítésben. Múltunk 2018/3. szám 150-205. old.
- 41 Dockrill – Zara (1980) 60. old.
- 42 Politikai pályafutásáról lásd Alan Sharp (2008): David Lloyd George: Great Britain. The Makers of the Modern World. Haus Publishing.
- 43 Arthur James Balfour (1848. július 25.–1930. március 30.). 1915-1916-ban Herbert Asquith megbízására az admirális első lordja, majd David Lloyd George megbízására külügyminiszter (1916-1919) volt. Külügyminiszteri szolgálata alatt született meg a híres Balfour-nyilatkozat, 1917-ben. A levél a brit kabinet 1917. október 31-ei álláspontját mutatja, melyben a britek támogatják a cionistákat egy zsidó „nemzeti otthon” létrehozásában Palesztinában, azzal a kikötéssel, hogy ez nem jár együtt a területen élő más népek önrendelkezési jogainak csorbulásával.
- 44 Lord Charles Hardinge (1858. június 2. –1944. augusztus 2.) 1880-ban lépett diplomáciai szolgálatba, 1896-tól első beosztott, majd követ Szentpétervárott. 1910–1926 India alkirálya, 1919-1920 a brit béke delegáció tagja, utána 1922-ben történő nyugdíjba vonulásáig párizsi nagykövet.
- 45 Sir Eyre Crowe (1864. július 30. Lipcse – 1925. április 28., Swanage, Dorset, Anglia), brit diplomata. Franciaországban tanult, és amikor 1885-ben belépett a brit külszolgálatba, háromnyelvűnek vallhatta magát. Későbbi pályafutását szinte teljes egészében a külügyminisztériumba töltötte, és soha nem töltött be diplomáciai tisztséget külföldön, ambíciója az volt, hogy a Külügyminisztérium vezetője legyen. Crowe, akit 1911-ben lovaggá ütöttek, 1912-ben külügyekért felelős helyettes államtitkár lett. 1914. július 25-én a brit haditengerészet erődemonstrációját sürgette a háború megelőzése érdekében. 1919-ben a versailles-i békekonferencia egyik brit meghatalmazottja volt. 1920-ban Crowe-t kinevezték állandó külügyi helyettes államtitkárnak, ezt a posztot haláláig töltötte be. Pályafutásáról részletesen lásd Richard A. Cosgrove (1972): The Career of

- Sir Eyre Crowe: A Reassessment. *A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, 1972, Vol. 4. 193-205. old.
- 46 Dockrill – Zara (1980) 60. old.
- 47 Erik Goldstein (1988): *The Foreign Office and Political Intelligence 1918-1920: Review of International Studies*, Oct., 1988, Vol. 14, No. 4 (Oct., 1988), 275–288. old, 278-279. old.
- 48 Prott Volker: *The Politics of Self-Determination Remaking Territories and National Identities in Europe, 1917–1923*. Oxford, 2016. 115-119. old.
- 49 TNA FO 608/5/19. 1645. A brit technikai békedelegáció komplex javaslata Ausztria és Magyarország jövőbeli határaitra.
- 50 Uo.
- 51 Uo. 607-608
- 52 Uo. 595-596.
- 53 Uo. 597-598.
- 54 Uo. 599-600.
- 55 Uo. 600-603.
- 56 Uo. 603-604
- 57 Uo. 605-606
- 58 Uo. 498-499.
- 59 Uo. 500-501.
- 60 Nicolson (1933) 272. old.
- 61 László Gulyás (2018/b): *From the North-East Felvidék to Podkarpatska Rus (Kárpát-alja)*, with special regard to the the activity of Masaryk and Beneš. *West Bohemian Historical Review*. 2018/2. szám 225-238. old.
- 62 Uo.
- 63 Uo.
- 64 Nicolson (1933) 273. old.
- 65 Uo.
- 66 Ádám Magdolna – Ormos Mária szerk. (1999): *Francia diplomáciai iratok a Kárpátmedence történetéről 1918-1919*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 167. old. A továbbiakban FDI I. kötet jelzettel hivatkozunk ezen kötetre – SZ.F.
- 67 Uo.
- 68 Gulyás László (2021/d): *A Bánság felosztása és a magyar-jugoszláv határ születése. A Román és a Jugoszláv ügyek Bizottságának ülései*. In: Gulyás (2021/a) 167-184. old.
- 69 A február 11-i ülés jegyzőkönyvét közli FDI I. kötet 79. dok. 110–115. old.
- 70 Közli FDI I. kötet 99–101. old.
- 71 Romsics Ignác (2020): *A trianoni békeszerződés*. Helikon. Budapest. 115. old.
- 72 Uo.
- 73 A február 8-i ülés jegyzőkönyvét közli FDI I. kötet 78. dok. 95–97. old.
- 74 A román memorandumot közli FDI I. kötet 97–104. old.
- 75 A szerb memorandumot közli FDI I. kötet 104–109. old.

- 76 A február 13-i ülés jegyzőkönyvét közli FDI I. kötet 81.dok. 117–125. old.
- 77 Nicolson (1933) 135. old.
- 78 A március 18-i ülés jegyzőkönyvét közli FDI I. kötet . dok. 209–215. old.
- 79 Az adatokat közli, illetve a megosztást térképen ábrázolja Pándi Lajos (1997): *Köztes-Európa 1763–1993. Térképgyűjtemény. Osiris–Századvég. Budapest. 404–405. old.*
- 80 Arday (1990) 173. old.
- 81 A terület népességéről lásd Kókai Sándor (2014): *A Marosszög külterületi népessége (1910). Településföldrajzi Tanulmányok. 2014/2. sz. 124–137. old.*; Kókai Sándor (2012): *Adalékok eltűnt „csonka” vármegyéink demográfiai jellemzőihez (1910–2011).* In: Kókai Sándor – Boros László szerk. (2012): *Tiszteletkötet Dr. Gál András geográfus 60. születésnapjára. Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete–Bocskai István Római Katolikus Gimnázium. Nyíregyháza–Szerencs. 327–342. old.*
- 82 TNA FO 608/5/19. 1645. 498-499. old.
- 83 FDI I. kötet 160. old.
- 84 Hornyák Árpád (2010): *Bácska–Baranyai térség az I. világháború után – a szerb megszállás.* In: Hornyák Árpád szerk. (2010): *Találkozások és ütközések. Fejezetek a 20. századi magyar–szerb kapcsolatok köréből. Pécs. (7–21. old.) 9. old.*
- 85 TNA FO 608/5/15. 393;395-397
- 86 TNA FO 608/5/15. 400 15557 1919. június 12.
- 87 A terület etnikai viszonyairól lásd Heka László és Hekáné Szondi Ildikó: *Drávaszög (és Bácska) elcsatolása a népszámlálás(ok) tükrében.* Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Karának folyóirata, 17 (4). 2022. 22-43. old és 26. old.
- 88 Ormos Mária (1984): 320. old.
- 89 TNA FO 608/5/15. 434
- 90 TNA FO 608/5/17. 524-613. 20976
- 91 TNA FO 608/5/17. 199-204